

kurdu. Bu sülâle Hâtîm'e izâfeten Benî Hâtîm adıyla anılır. Hâtîm b. Gaşîm'in ölümü üzerine yerine oğlu Abdullah el-Âdil geçti (502/1108). Ancak 504'te (1110), Suleyhîler'in meşhur kadı-valisinin oğlu olan Kadı Ahmed b. İmrân tarafından tahttan indirilerek zehirlenmek suretiyle öldürüldü ve yerine kardeşi Ma'n getirildi. Fakat altı yıl sonra Kadı Ahmed b. İmrân Ma'n'ı da tahttan indirip Hişâm b. Kubeyb'i (bazı kaynaklarda Kuteyb) tahta çıkardı (510/1116). Böylece San'a'ya Hemdânîler'in ikinci sülâlesi Benî Kubeyb hâkim oldu. Onun ölümü üzerine tahta kardeşi Humâs (518/1124), arkasından da onun oğlu Hâtîm geçti (527/1133). Hâtîm b. Humâs 533'te (1138) ölünce yerine kimin hükümdar olacağına karar verilemedi ve karışıklıklar çıktı. Sonunda kabile meclisinin desteğiyle tahtı, Suleyhîler'in 481'de (1088) merkezi Züçible'ye naklettikleri zaman San'a'da bıraktıkları vali Kadı İmrân b. Fazl'ın torunu olan Hamîdüddeve Hâtîm b. Ahmed b. İmrân b. Fazl ele geçirdi. Bu şekilde Benî Kubeyb sülâlesi dönemi sona ermiş ve kurucusunun adından dolayı yine Benî Hâtîm denilen üçüncü Hemdânî sülâlesi dönemi başlamış oldu.

Hamîdüddeve Hâtîm, ilk on iki yılda bütün gücünü ülkenin kuzeyini kontrol altına almak için harcadı. 545'te (1150) bölgede hâkimiyet kurmayı başardı. Zeydîler'in başşehri Sa'de'nin dışında kalan Yemen topraklarının tamamını ülkesine kattı. Bütün tarihçiler onun da dedesi gibi âlim, edip, şair ve cömert bir kişi olduğunu kaydederler; hatta daha önce bu bölgede hiç kimsenin onun kadar övüldüğünü söylerler. Zeydî imamı Mütevekkil Ahmed b. Süleyman ile yapılan savaşlarda Hâtîm esir düştü ve imamın huzuruna götürülerek kendisine barış antlaşması imzalatıldı; ancak çarpışmalar kesilmedi. Hâtîm 556'da (1161) ölünce tahta oğlu Ali çıktı. Son Hemdânî sultanı olan Ali b. Hâtîm, kuzeye doğru topraklarını yeniden genişleterek Sa'de'yi ve Harâz'ı, ardından da batıya doğru uzanan yerleri zaptetti. 569'da (1174) Selâhaddin-i Eyyûbî'nin Yemen'i fethetmesi için gönderdiği kardeşi Turan Şah San'a'yı ele geçirerek Hemdânî saltanatına son verdi. Daha önce şehri terk edip Birâş Kalesi'ne çekilen ve zaman zaman Eyyûbî kuvvetlerine saldırarak onları ülkeden çıkarmaya çalışan Ali b. Hâtîm ise 599 (1203) yılına kadar sadece birkaç kaleyi elinde tutabildi. Sülâlenin diğer mensupları da ci-

HEMDÂNÎ SULTANLARI

Hâtîm b. Gaşîm (Ali)	492 (1098)
Abdullah b. Hâtîm	502 (1108)
Ma'n b. Hâtîm	504 (1110)
Hişâm b. Kubeyb	510 (1116)
Humâs b. Kubeyb	518 (1124)
Hâtîm b. Humâs	527 (1133)
Hâtîm b. Ahmed	533 (1138)
Ali b. Hâtîm	556-570 (1161-1174)

var bölgelerdeki mahallî hâkimiyetlerini uzun yıllar devam ettirdiler.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülbâki b. Abdülmecîd el-Yemânî, *Târîhu'l-Yemen: el-müsemma Behcetü'z-zemen fi târihi'l-Yemen* (nşr. Mustafa Hicâzî), Beyrut 1985, s. 62-63; Yahyâ b. Hüseyin es-San'ânî, *Ğayetü'l-emânî fi ahbâri'l-ku'ri'l-Yemânî* (nşr. Saîd Abdülfettâh Âşûr), Kahire 1388/1968, bk. İndeks; *Düvel-i İslâmiyye*, s. 126; Zambaur, *Manuel*, s. 119; Ahmed Hüseyin Şerefüddin, *el-Yemen 'abre't-târîh*, Kahire 1384/1964, s. 208-212; Abdullah Ahmed Muhammed es-Sevr, *Hâzihi hiye'l-Yemen*, San'a 1969, s. 290-294; Kâdî Abdullah b. Abdülkerim el-Cirâfî, *el-Muktefa min târihi'l-Yemen*, Beyrut 1407/1987, s. 125-126; G. R. Smith, *The Ayyubids and Early Rasulids in the Yemen (567-694/1173-1295)*, *A Study of Ibn Hâtîm's Kitâb al-Simt*, Cambridge 1978, II, 68-75; a.mlf., "San'a", *El²* (Ing.), IX, 1-2; Hasan Süleyman Mahmûd, *Târîhu'l-Yemeni's-siyâsi fi'l-'asri'l-İslâmî*, Bağdad 1979, s. 194-197, 327-328; İsmâüddîn Abdurraûf el-Fikî, *el-Yemen fi zillî'l-İslâm* [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-Fikrî'l-Arabî), s. 194-204; J. Chelhod, "L'Islam en Arabie du sud", *L'Arabie du sud, histoire et civilisation II: La société yéménite de l'hégire aux idéologies modernes*, Paris 1984, s. 38-40; Farhad Daftary, *The Ismâ'îlis: Their History and Doctrines*, Cambridge 1992, s. 803; Abbas Hamdani, "The Dâ'i Hâtîm Ibn İbrâhîm el-Hâmîdî (ö. 596 h./1199 m.) and his Book Tuḥfat el-Qulûb", *Oriens*, sy. 23-24 (1974), s. 258-300; C. L. Geddes, "Hamdânides", *El²* (Fr.), III, 128.

AHMET KAVAS

HEMDERD VAKFI

(bk. HAMDARD FOUNDATION).

HEMEDAN

(همدان)

Batı İran'da bir şehir
ve bu şehrin merkez olduğu eyalet.

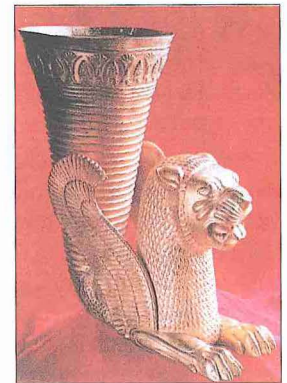
Elvend dağının eteğinde Kuruçay, Ab-basâbâd, Sûmîne, gibi ırmaklarla sulanan ve aynı adı taşıyan bereketli bir ovada yer alır. Denizden yüksekliği 1800 m. olup üç

yanı dağlarla çevrilidir. Hemedan adı Asur çivi yazılı tabletlerinde Amadana, I. Darius dönemine ait (m.ö. 521-486) Bisütun kitâbesinin Eski Farsça kısmında Hağmatana (Hangmatana) ve Elamca kısmında Agmadana, Grek tarihçisi Herodotos'ta Agbatana, Batlamyus'ta Ekbatana, Ermeni kaynaklarında Ahmatan, Hemetan, Ahmedan ve Tevrat'ta (Ezra, 6/2) Akmetada şeklinde geçer. Bu ad Arap kaynaklarına, Farsça'da seslilerden sonra gelen "dâl" harfinin z (zâl) telaffuz edildiği dönemlerdeki eski şekliyle Hemezân olarak girmiştir.

Hemedan, Herodotos'tan öğrenildiğine göre Kral Deiokes (m.ö. 728-673) tarafından milâttan önce VII. yüzyılda Med İmparatorluğu'nun başşehri olarak kurulmuştur; kalıntılarından, ilk şehrin bugünkü Hemedan'ın güneydoğusunda Elvend'in sol tarafındaki Musallâ tepesinde yer aldığı anlaşılmaktadır. İç içe yedi surla çevrilmiş olan şehir, Medler'in Bâbilliler'le birlikte Asurlular'ı yenmeleri üzerine önem kazandı. Asurlular'ın başşehri Ninevâ'da (Ninive, Ninova) elde edilen ganimetler Ekbatana'nın güzelleştirilmesine harlandı ve özellikle Asur tarzında büyük saraylar yapıldı. Ahamenî hânedanının gerçek kurucusu kabul edilen II. Kyros (Cyrus, m.ö. 559-530) burayı kendine yazık başşehri seçti ve şehir bu dönemde gerek tahkimatı gerekse devlet hazinesinin korunması bakımından büyük önem kazandı. Ahamenî saltanatına son veren İskender'in üs olarak kullandığı şehir, İskender İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra da Arsaklı (Partlar, Eşkânîyân) hânedanının (m.ö. 256-m.s. 214) başşehri oldu.

Sâsânîler döneminde önemini kaybeden Hemedan, Nihâvend Savaşı'ndan (21/642) sonra burada imzalanan barış antlaşması uyarınca İslâm devletine bırakıldı. Ancak daha sonra halk isyan edip

Hemedan'da
bulunmuş
milâttan önce
V. yüzyıla ait
aslân şeklinde
altın kupa
(Tahrân
Arkeoloji
Müzesi)

Hemedan'dan
bir görünüş –
İran

müslümanları şehirden çıkardı. Bunun üzerine şehir Hz. Ömer'in vefatından altı ay sonra Cerîr b. Abdullah el-Becelî tarafından ve bu defa savaş yoluyla tekrar ele geçirildi (24/645). Arap tarihçileri, Emîn ile Me'mûn'un hilâfet mücadelesi sırasında uzun süre kuşatma altında tutulan (195/810) Hemedan'da, o dönemde Ahamenîler'den kalma birkaç sütunla Elvend dağına açılan ve üstünde halkı soğuktan ve felâketlerden koruduğuna inanılan taştan bir aslan heykelinin yer aldığı görkemli bir kapıdan bahsederler. Burayı eski Medya (Cibâl) bölgesindeki yerleşim merkezlerinin en müstahkemî olarak tanıtan X. yüzyıl müslüman coğrafyacıları, kenarları birer fersah uzunluğunda kare biçimindeki bu büyük ve güzel şehrin önemli bir bölümünün Arap fetihinden sonra inşa edildiğini, dört kapısı ve dört pazarı ile kalabalık varoşları bulunduğunu, çevresinin zengin su kaynaklarına ve bereketli topraklara, güzel bahçelere sahip olduğunu yazarlar. İbnü'l-Fakîh'in daha önce şehrin her kenarı için verdiği 4 fersah uzunluk (*Kitâbü'l-Büldân*, s. 218) herhalde abartmalıdır. Hemedanlılar'ın 319'da (931) Ziyârî Emîri Merdâvic b. Ziyâr'a karşı başlattıkları isyan, kılıçtan geçirilmeleriyle sona erdi. 343'te (955) bir depreme mâruz kalan şehir 351 (962) yılında büyük bir mezhep kavgasına sahne oldu; birçok insan hayatını kaybetti.

Ziyârîler'den sonra Büveyhî ve Benî Kâkûye hânedanları arasında el değiştiren ve genellikle başşehir hüviyetini koruyan Hemedan 420'de (1029) Göktaş, Boğa ve Kızıl'ın kumandasındaki Oğuzlar, 494 (1101) yılında Selçuklu ordusu tarafından kısmen tahrip edildi. XII. yüzyılın ilk yarısında Irak Selçukluları'nın başşehir oldu

ve saray, medrese ve camilerle donatıldı. 531'de (1136) çıkan veba salgını yüzünden nüfusu azaldı. Şehir, Irak Selçuklu Sultanı II. Tuğrul'un Hârizmşâh Alâeddin Tekiş'e yenilmesi üzerine Hârizmşâhlar'ın hâkimiyeti altına girdi (1194) ve İldenizliler'den Kutluğ İnânc'a verildi. 1221'de Cebe Noyan kumandasındaki Moğol ordusu uzun bir kuşatma sonunda şehri ele geçirerek tahrip etti ve halkının büyük bir kısmını öldürdü. Hülâgû Han burasını, Alamut Kalesi'nin zaptı ve Bağdat'ın işgali için giriştiği savaşlarda bir üs olarak kullandı. Şehir İlhanlılar döneminde bir ölçüde imar gördü ve yeniden eski parlaklığını kazandı; bu hânedandan Abaka Han burada öldü. İlhanlılar'ın elinde bulunan Anadolu Selçuklu sultanlarından Gıyâseddin II. Mesud da ikinci defa tahta çıkıncaya kadar (1303) burada hapis kaldı. XIII. yüzyıl müelliflerinden Zekeriyâ el-Kazvînî, Cibâl'in en büyük şehri olan Hemedan'ı havası güzel, tatlı su kaynaklarına, bereketli topraklara sahip bir şehir olarak tanıtır ve halkının güler yüzlü ve güzel ahlâklı, eğlenceye düşkün insanlar olduğunu söyler (*Âşârü'l-bilâd*, s. 483). Benzeri bilgiler, XIV. yüzyıl tarihçilerinden Hamdullah el-Müstevfî tarafından da verilmiştir (*Nüzhetü'l-kulûb*, s. 71). Hemedan bir ilim ve kültür şehri, aynı zamanda da çok önemli bir ticaret merkeziydi. Geniş İlhanlı İmparatorluğu'nun çeşitli noktalarından gelen ve Sultaniye şehrinde birleşen beş büyük ana ticaret yolunun "şehrâh-ı cenûbî" adındaki birincisi Hemedan üzerinden Bağdat'a ulaşır ve buna Mekke yolu da denirdi.

Hemedan, İlhanlılar'dan sonra Celâyirîler ve Timurlular'ın eline geçti ve özellikle Timur'un seferleri sırasında çok zarar gördü; daha sonra da sırasıyla Kara-

koyunlular, Akkoyunlular ve Safevîler'in hâkimiyeti altında kaldı. 1469'da burası, Uzun Hasan'ın oğlu ve Fâtih Sultan Mehmed'in damadı Uğurlu Mehmed Bey'in yönetiminde idi. Safevîler döneminde imar gören Hemedan bunlarla Osmanlılar arasında birkaç defa el değiştirdi. Osmanlılar'ın şehirle doğrudan ilgilenmeleri İrakeyn Seferi sırasında oldu. Vezîrî-âzam İbrâhim Paşa, gönderdiği bir arzda Hemedan'ı Irâk-ı Acem'e bağlı sancaklar arasında göstermiş ve buraya 900.000 akçe has geliriyle Uluğ Bey'i vali tayin ettiğini belirtmiştir. Fakat bu dönemde şehirde Osmanlı hâkimiyeti kurulmamış, İbrâhim Paşa'nın bu tayini geleceğe mâtuf bir plan olarak kalmıştır. 1548'de Kanûnî Sultan Süleyman'dan izin alıp yanındaki yerli kuvvetlerle Irâk-ı Acem'e bir harekâta bulunan Safevî Prensi Elkas Mirza'nın ilk ele geçirdiği yer Hemedan oldu. 1588'de Cigalazâde Sinan Paşa Hemedan civarını zaptetti. 1629'da Bağdat üzerine gönderilen Hüseyin Paşa 27 Şevval 1039'da (9 Haziran 1630) Hemedan'a girdi. Halkın kaçarken sakladığı eşyayı ortaya çıkardı, binaları yakıp yıktı ve altı gün sonra şehirden ayrıldı. XVIII. yüzyıl başlarına kadar şehirde önemli bir olay cereyan etmedi. Ancak Rus Çarı I. Petro, Safevî hânedanının güç durumda olmasından faydalanarak harekât başlatınca Osmanlılar da Hemedan ve Kirmanşah'ı ele geçirmek amacıyla Eyüplü Hasan Paşa kumandasında bir ordu gönderdiler. Hasan Paşa Kirmanşah'ı aldıktan bir müddet sonra vefat etti ve seferi oğlu Ahmed Paşa tamamladı. Ahmed Paşa idaresindeki Osmanlı kuvvetleri elli dokuz günlük bir kuşatmanın ardından Hemedan'ı aldıysa da (11 Zilhicce 1136/31 Ağustos 1724) bir süre sonra Afganlı Eşref Şah, Irak cephesi kumandanı Ahmed Paşa'yı Hemedan'dan çıkarmaya muvaffak oldu (1140/1727). Ancak Ahmed Paşa'nın daha kuvvetli bir ordu ile geleceğinden korkarak 17 Safer 1141'de (22 Eylül 1728) imzalanan Hemedan Barış Antlaşması ile Osmanlılar'ın bütün haklarını tanıdı.

İran'da Afgan hâkimiyetinin yerini yeniden Safevîler alınca II. Tahmasb İstanbul'a bir elçi göndererek Osmanlılar'dan ellerinde bulunan İran topraklarının geri verilmesini istedi. Ancak hemen arkasından İranlılar, cevabın gelmesini beklemeyen Nâdir Şah kumandasındaki kuvvetlerle Nihâvend'i ele geçirdiler. Bunu duyan Abdurrahman Paşa 60.000 kişilik

kuvvetini bırakıp Hemedan'dan kaçtı ve böylece burası Safevîler'in eline geçti (16 Zilhicce 1142/2 Temmuz 1730). 14 Rebî-ülevvel 1144'te (16 Eylül 1731) Irak Seraskeri Ahmed Paşa Korican'da II. Tahmasb'ın ordusunu yendi ve şehri yeniden ele geçirdi. Fakat 10 Receb 1144'te (8 Ocak 1732) yapılan barış antlaşması ile Hemedan tekrar İran'a bırakıldı. Bu antlaşma ile tamamen İran hâkimiyeti altına giren şehir I. Dünya Savaşı sırasında Rus ve İngiliz işgalinde kaldı; ayrıca Türkiye'ye karşı bir üs olarak kullanıldı. Buna rağmen şehir Osmanlılar'la bu devletler arasında birkaç defa el değiştirdi. Savaş sonrasında ise İngilizler tarafından İran'a bırakıldı.

Evliya Çelebi, XVII. yüzyılın ortalarında uğradığı bu şehrin, her biri hamam kubbesi büyüklüğünde taşlardan yapılmış üçgen biçiminde ve yetmiş kuleli, dört kapısı Kum, Dergezîn, Bîsütun ve Bağdat yönlerine açılan içinde 2000 hücre, bir hamam, bir cami, bir han ve çeşitli dükkânlar yer alan bir kalesinin olduğunu; Türkmence konuşulan şehirde on bir tekke, birçok imarethâne, 200 hamam, Hindistan, Anadolu, Arabistan ve İran'dan gelen tüccarların kaldığı birçok kervansarayla 2000 dükkânı içine alan Bâzârşâhî adlı bir de çarşının bulunduğunu, içme suyunun, en önemlileri Ferhad Paşa ve Ali Esen çeşmeleri olan 150 çeşmeyle sağlandığını yazar.

Hemedan'daki tarihî eserlerin başlıcaları şunlardır: Şehrin güneyindeki Genc-nâme denilen Ahamenîler'e ait çivi yazılı

iki kitâbe. Biri Büyük Darius, diğeri oğlu Xerxes'e ait olan kitâbeler, Elvend dağında iki büyük kaya üzerine yaklaşık 2 m. boyunda bir yüzeye kazılarak yazılmıştır. Mücesseme-i Seng-i Şîr. Medler'e veya Ahamenîler'e atfedilen büyük aslan heykelidir. 2,5 m. uzunluğunda ve 1,5 m. genişliğindeki heykel 1949'da yapılan taş bir kaide üzerinde oturtulmuştur. Buk'a-i Ester ve Merdhay. Bugün yahudilerin ziyaret yeri olan XIII. yüzyıla ait anıt türbedir. Kûmbed-i Aleviyân. Moğollar tarafından restore edilen Selçuklu dönemine ait bir mesciddir. Birkaç Alevî seyyidinin defnedildiği bu yapı son olarak 1938'de tamir gördü. Burc-i Kurbân. Moğol dönemine ait bir kabirdir. Bunlardan başka Baba Tâhir-i Uryân'ın ve İbn Sînâ'nın türbeleri de şehirdeki önemli eserler arasında yer almaktadır. Ayrıca Hemedan'da elli civarındaki cami arasında Mescid-i Âkâcânî Bey, Mescid-i Hâc Ahmed, Mescid-i Ahund Molla Ali, Mescid-i Bişâretü'l-mülk, Mescid-i Câmi', Mescid-i Kal'a, Mescid-i Bâlâ, Mescid-i Cevlân sayılabilir. Şehirde bulunan eski medreseler ise Medrese-i Ahund Molla Ali, Medrese-i Dâmgânî ve Medrese-i Şeyh Ali Han Zengîne'dir (*Îrânşehr*, II, 1396-1397).

Hemedânî nisbesiyle meşhur edip, şair ve âlimlerin önde gelenleri şöyle sıralanabilir: Muhaddis Ebû İshak İbrâhîm b. Hüseyin el-Hemedânî, Bediüzzamân el-Hemedânî, muhaddis ve kadı Ebû Saîd Yahyâ b. Zekeriyyâ el-Hemedânî, muhaddis Ahmed b. Muhammed el-Kârî el-Musrâbâdî, şairlerden Esîrüddin Evmânî, muhaddis ve kârî Hasan b. Ahmed el-Hemedânî, mutasavvıf el-Emîrû'l-Kebîr el-Hemedânî, Yûsuf b. Eyyûb el-Hemedânî el-Büzencerdî, şair mutasavvıflardan Fahreddîn-i Irâkî, Baba Tâhir-i Uryân, meşhur tarihçi Muhammed b. Abdülmelik el-Hemedânî, Ebû Ahmed el-Mürrân b. Hameviyye el-Hemedânî, Abdülhamîd b. İsmâ el-Hemedânî, Hâfız Ebû'l-Fazl Sâlih b. Ahmed el-Hemedânî, Reşîdüddin Fazlullah-i Hemedânî, Şâfiî fakihî ve şair Aynülkudât el-Hemedânî, Mu'tezile âlimi Kâdî Abdülcebbar, şair ve ârif Seyyid Ali Hemedânî.

Tahran-Bağdat ticaret yolu üzerinde olup kara yoluyla Kirmanşah, Sevendec, Burûcird, Erâk, Kazvin ve Tahran'a bağlanan Hemedan idarî bölünmede dört şehristan, on iki bahş, on iki şehir, otuz üç dihistandan müteşekkül bir eyalet (ustan) durumundadır. Eyalet 1986'da 1,5

milyonu geçen bir nüfusa sahipti. XIX. yüzyılda 20-40.000 arasında nüfusu olduğu belirtilen şehir ise 1950'de 120.000'i, 1986'da 270.000'i geçmişti. Nüfusun çoğunluğu Âzerîler'den oluşmaktadır. Verimli ovada çeşitli meyveler, buğday, keten, jüt, pamuk gibi ürünler yetişir. Bölgede grafit, altın, antimon ve demir madenleri çıkarılmaktadır.

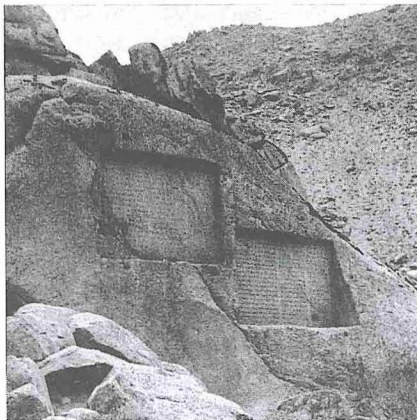
BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 433, 443-445, 450, 460, 463-464; İbnü'l-Fakih, *Kitâbü'l-Büldân*, s. 51, 192, 209-211, 217-258; İbn Rüste, *el-'Alâku'n-nefise*, s. 106; İstahrî, *Mesâlik* (de Goeje), s. 195, 197, 199; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zehab* (Meynard), II, 396; Makdisî, *Ahşenü'l-te-kâsim*, s. 384, 386, 392-393; Sem'ânî, *el-En-sâb* (Bârûdî), V, 649-651; Râvendî, *Râhatü's-sudûr* (Ateş), bk. İndeks; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 410-417; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, bk. İndeks; Cüveynî, *Târîh-i Cihângüşâ* (Öztürk), I-III, bk. İndeks; Kazvîni, *Âşârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdir), s. 483-488; Bûndârî, *Zübde-tü'n-Nusra* (Burslan), bk. İndeks; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XIX, 260-262; Müstevfî, *Nüzhetü'l-kulûb* (Strange), s. 9, 53, 56, 71, 164, 165, 191, 218, 231, 233, 280-281; Hammer (Atâ Bey), IV, 56-69; V, 149-153; VI, 10 vd.; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1905, s. 194-196; *Ferheng-i Fârsî*, VI, 2297-2298; M. Taki Han Hekîm, *Genc-i Dâniş*, Tahran 1366 hş., s. 973-987; Nosratollah Meshkati, *A List of the Historical Sites and Ancient Monuments of Iran* (trc. H. A. S. Pessyan), Tahran, ts., s. 277-283; Danişmend, *Kronoloji*, III, 343, 345-347; IV, 14, 16-17; Abdülhüseyn-i Saidiyan, *Serzemîn u Merdüm-i Irân*, Tahran 1369 hş., s. 1145-1171; Mehdi Dirahşân, *Büzûrgân u Sühan-serâyân-i Hemedân*, Tahran 1374 hş.; İbrahim Kafesoğlu, *Harezmşahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1956, bk. İndeks; L. Lockhart, *Persian Cities*, London 1960, s. 94-100; Mafizullah Kabir, *The Buwayhid Dynasty of Baghdad*, Calcutta 1964, s. 14, 26, 39-40, 51-54, 70, 149; *Îrânşehr* (nşr. Unesco-İran), Tahran 1343 hş./1964, II, 1396-1397; Hüseyin Emîn, *Târîhu'l-'Irâk fi'l-'aşri's-Selcûkî*, Bağdad 1385/1965, bk. İndeks; Muhammed Hasan Mir-'âtü'l-büldân, Tahran 1368 hş., IV, tür.yer.: İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991, s. 15, 18, 22, 46, 57, 73, 92; Abdülkadir Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi I: Kuruluş Devri*, Kayseri 1994, s. 22-23, 67-68, 70, 72, 81, 96, 100, 102, 140, 146, 185; *Kâmûsü'l-a'lâm*, VI, 4747; Mirza Bala, "Hemedan", *İA*, V/1, s. 420-425; R. N. Frye, "Hamadân", *El²* (Fr.), III, 107-108.

TAHSİN YAZICI

Elvend dağındaki bir kayaya hakkedilmiş kitâbeler – Hemedan / İran

HEMEDÂNÎ, Aynülkudât
(bk. AYNÜLKUDÂT el-HEMEDÂNÎ).
HEMEDÂNÎ, Bediüzzaman
(bk. BEDİÜZZAMAN el-HEMEDÂNÎ).